

Study of the Foundations of the Differentiation of Time and Space from the Perspective of Indigenous Knowledge of Users of Summer Pastures: A case study Rangelands of the Qaleh Miran Region, Golestan Province

Mohamad Rahim Forouzeh¹ , Mohammad Samiei²

1. (Corresponding Author) Rangeland Department, Faculty of Rangeland and Watershed Management, University of Natural Resources and Agricultural Sciences, Gorgan, Iran

Email: forouzeh@gau.ac.ir

2. Rangeland Department, Faculty of Rangeland and Watershed Management, University of Natural Resources and Agricultural Sciences, Gorgan, Iran

Email: mohammad.samiei_s02@gau.ac.ir

ARTICLE INFO

Article type:
Research Paper

Article History:

Received:

5 July 2025

Received in revised form:

9 October 2025

Accepted:

18 November 2025

Available online:

22 December 2025

Keywords:

Ethnoecology,

Qaleh Miran,

Natural Environment,

Participatory Observation.

ABSTRACT

Villagers and nomads have a long history of place-based living and long-standing traditions that produce complex knowledge systems about the world and their surroundings. These complex knowledge and activities are indigenous, local, or traditional. This knowledge encompasses various fields, one of which is ethnoecology. Ethnoecology includes a broad perspective from which one can understand the resources of the living environment and sustainable management from the viewpoint of indigenous people. In this research, the knowledge of local communities in the Qaleh-Miran region was studied and examined to understand the components and environmental factors and classify them. The necessary information for the research was collected from individuals through semi-structured interviews and participatory observation. The interviews were conducted purposefully with local experts, and to better understand their statements, permission was obtained to record their voices during the conversation. Overall, this research showed that the local people of this region have a particular expertise in recognizing the components and elements of their natural environment and using them. They use specific terms for each component, which are unwritten and oral, and recognize factors such as temperature, climate, surface landforms, elevation, land use, soil type, vegetation cover, types of roads, sun exposure and shade, geographical directions, and other factors and classify each component into different categories, using them in their daily lives.

Citation: Forouzeh, M. R., & Samiei, M. (2025). Study of the Foundations of the Differentiation of Time and Space from the Perspective of Indigenous Knowledge of Users of Summer Pastures: A case study Rangelands of the Qaleh Miran Region, Golestan Province. *Journal of Rural Research*, 16 (4), 37-55.
<http://doi.org/10.22059/jrur.2025.383234.1989>

© The Author (s)

Publisher: University of Tehran Press

This is an open access article under the CC BY-NC 4.0 license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>)

Extended Abstract

Introduction

Indigenous knowledge is a collection of knowledge, practices, and beliefs. This knowledge originates from real needs, environmental possibilities, and limitations and is created through the interaction and harmony of indigenous people with their surroundings. This knowledge defines and classifies phenomena in specific physical, natural, and social environments. In fact, local people in various regions utilize it to meet their needs. These systems of knowledge and activities have been transmitted orally, through culture, rituals, and customs, experiential learning based on location, and recently in written form from generation to generation. It can be said that neglecting this knowledge leads to the destruction of the environment globally. One of the systems of indigenous knowledge is the classification of the components of place and environment based on the needs and living conditions in the place of residence, known as ethnoecology. This knowledge emphasizes the role of human understanding and cognition in systematic and regulated interaction with nature and encompasses a broad perspective that can be used to understand the resources of the living environment and sustainable management from the viewpoint of indigenous people. Overall, this field can be considered an interdisciplinary study of the dynamic relationships between people, living beings, and the environment, facilitating and creating a multi-faceted relationship between indigenous people and policymakers. It can also significantly help in understanding contemporary issues such as water scarcity, biodiversity loss, climate change, and land degradation.

Methodology

Free and semi-structured interviews and participatory observation methods were used to conduct this research. Information was collected, and interviews were conducted repeatedly from spring 2022 to summer 2023 in the region. All interviews were purposefully conducted with local experts. The initial identification of these individuals was facilitated by the researcher

being a native, but to collect accurate information, the snowball method was used to select these individuals. Interviews on each topic continued until no new information was added to previous ones. Thus, the quality of the interviews was confirmed by the repetition of similar responses from different interviewees. In this study, a total of 40 people were interviewed, including 28 men and 12 women, with ages ranging from 35 to 87 years. Most interviews were conducted in the natural environment of the indigenous people during observation and participation, as this facilitated a better understanding of the respondents' statements and made it easier for the researcher to record this information. Additionally, to shorten the interview time and prevent respondent fatigue, their voices were recorded with their permission, which allowed their information to be documented in both written and audio-visual formats.

Results and discussion

The results of the research conducted in the Qaleh-Miran region indicate that the local people of this area have particular expertise in recognizing the components and elements of their natural environment and using them. They know all these components well and assign specific names and classifications to each. These names have special meanings for them, all rooted in the culture and beliefs of the local communities of this region, learned from their ancestors. It was also found that the people of this region classify the components of their environment into different categories based on various factors such as temperature, climate, land surface features, elevation, land use, soil type, sun exposure, vegetation cover, types of roads, geographical directions, and the availability of conditions for agriculture and livestock maintenance or grazing. Another result of this research is that, given the agricultural and pastoral nature of the inhabitants of this region, the role of time and calendar in their lives is more prominent than in other areas. They had daily and annual calendars for each task. For example, they considered specific times for moving livestock from warm to cold areas or vice versa,

recognizing livestock activities based on weather changes, planting, and harvesting crops, determining prayer times, fasting during Ramadan, milking, and even sometimes making tools from tree wood. The most important discussion in analyzing the above findings is the deep and rich knowledge of the local people about the types of soil in their living environment. They recognize all the soils in their living environment and classify and name them based on characteristics such as color, texture, depth, moisture content, softness, or hardness.

Conclusion

Based on the stated points, it was found that indigenous knowledge and ethnoecology play an undeniable role in the daily activities and lives of the local people of this region. This knowledge can be considered the knowledge of utilizing resources according to ecological, cultural, and social conditions, which these people have used to meet their past and present needs. Additionally, because it results from centuries of human experience and life, it contains valuable information and is non-structured and unwritten, requiring

protection and documentation to preserve these valuable treasures for future generations. Moreover, indigenous knowledge can be optimally used alongside modern knowledge, as the use of both formal and indigenous knowledge together leads to local and national development and can create a way for indigenous people to participate in this process.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

بررسی مبانی تفکیک زمان و مکان از منظر دانش بومی بهره‌برداران مراتع ییلاقی مطالعه موردی: مراتع منطقه قلعه میران استان گلستان

محمد رحیم فروزه^۱ ✉، محمد سمیعی^۲

۱- نویسنده مسئول، گروه مرتع، دانشکده مرتع و آبخیزداری، دانشگاه منابع طبیعی و کشاورزی گرگان، گرگان، ایران. رایانامه: forouzeh@gau.ac.ir

۲- گروه مرتع، دانشکده مرتع و آبخیزداری، دانشگاه منابع طبیعی و کشاورزی گرگان، گرگان، ایران. رایانامه: mohammad.samiei_s02@gau.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۴/۰۴/۱۴

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۴/۰۷/۱۷

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴/۰۸/۲۷

تاریخ چاپ:

۱۴۰۴/۱۰/۰۱

روستائیان و عشایر تاریخچه طولانی از زندگی مکان‌محور و سنت‌هایی با قدمت طولانی دارند که تولیدکننده نظام‌های پیچیده از دانش در رابطه با دنیا و محیط اطراف است. این مجموعه‌های پیچیده از دانش و فعالیت‌ها به‌عنوان دانش بومی، محلی یا سنتی شناخته می‌شوند. این دانش زمینه‌های مختلفی را در بر گرفته که یکی از آن‌ها اتنوآکولوژی می‌باشد. اتنوآکولوژی در برگیرنده چشم‌انداز وسیعی است که از آن می‌توان آشنایی با منابع محیط زندگی و مدیریت پایدار را از دید مردم بومی درک کرد. در این پژوهش، دانش جوامع محلی منطقه قلعه میران به‌منظور شناخت اجزا و عوامل محیطی و طبقه‌بندی آنان، مورد مطالعه و بررسی قرار گرفت. اطلاعات مورد نیاز تحقیق از افراد به‌صورت مصاحبه نیمه‌ساختاریافته و مشاهده مشارکتی جمع‌آوری شد. مصاحبه‌ها به‌صورت هدفمند از خبرگان محلی صورت پذیرفت و برای درک بهتر گفته‌ها از ایشان اجازه گرفته شد تا حین گفتگو، صدایشان ضبط شود. در مجموع در این تحقیق مشخص شد که مردم محلی این منطقه در شناخت اجزاء و عناصر محیط طبیعی اطراف خود و استفاده از آن‌ها دارای تبحر خاصی هستند و برای هر جزء از اصطلاحاتی استفاده می‌کنند که همگی نامکتوب و روایی هستند. به‌طوری که عوامل مختلفی همچون دما، اقلیم، عوارض موجود در سطح زمین، ارتفاع، کاربری اراضی، جنس زمین، نوع خاک، پوشش گیاهی، انواع راه‌ها، آفتاب‌گیر و سایه‌گیر بودن، جهات جغرافیایی و دیگر عوامل را شناخته و هر جزء را به طبقات مختلفی تقسیم‌بندی کرده و در زندگی روزمره خود از آن‌ها استفاده می‌کنند.

واژگان کلیدی:

اتنوآکولوژی،

قلعه میران،

محیط طبیعی،

مشاهده مشارکتی.

استناد: فروزه، محمد رحیم و سمیعی، محمد. (۱۴۰۴). بررسی مبانی تفکیک زمان و مکان از منظر دانش بومی بهره‌برداران مراتع ییلاقی مطالعه موردی: مراتع منطقه قلعه میران استان گلستان. *مجله پژوهش‌های روستایی*، ۱۶ (۴)، ۳۷-۵۵.

<http://doi.org/10.22059/jrur.2025.383234.1989>

مقدمه

روستائیان و عشایر تاریخچه طولانی از زندگی مکان‌محور و سنت‌هایی با قدمت طولانی دارند که تولیدکننده نظام‌های پیچیده از دانش در رابطه با دنیا و محیط اطراف است. این مجموعه‌های پیچیده از دانش و فعالیت‌ها به‌عنوان دانش بومی، محلی یا سنتی شناخته می‌شوند (Pearce, 2016: 8033; Gorenflo et al, 2012).

دانش بومی مجموعه‌ای از دانش، عمل و باور است. این دانش از نیازهای حقیقی، امکانات و محدودیت‌های محیطی سرچشمه گرفته و در اثر تعامل و هماهنگی بومیان (روستاییان، عشایر و جنگل‌نشینان) با محیط پیرامونشان به وجود می‌آید (فروزه و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۳۵؛ صادقلو و دمیرچیلو، ۱۳۹۴؛ میرشکار و همکاران، ۱۳۹۷: ۳۶۲؛ شجاع‌پور، ۱۴۰۱: 1254). به بیان دیگر این دانش مختص هر زیست‌بوم و در تماس کامل با طبیعت است که از قرن‌ها تجربه زندگی بشر حاصل شده است و ناشی از تلاش مردم محلی برای شناسایی مشکلات و یافتن راه‌حل‌ها به کمک نوآوری و آزمون آن‌هاست (سعیدی‌گراغانی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۲۱). از دانش مذکور برای تعریف و طبقه‌بندی پدیده‌ها در محیط‌های فیزیکی، طبیعی و اجتماعی خاصی استفاده می‌شود و ممکن است با دانشی که افراد جامعه از طریق مراکز رسمی همانند دانشگاه‌ها و سایر مراکز علمی کسب می‌کنند در ظاهر تفاوت داشته باشد، اما هر دو در تجربی بودن که حاصل مشاهده، آزمایش رسمی و غیررسمی هستند، مشترک می‌باشند (فروزه و همکاران، ۱۳۹۵: ۶۵-۶۹). در واقع دانش بومی را می‌توان دانش به‌کارگیری منابع متناسب با شرایط بوم‌شناختی، فرهنگی و اجتماعی دانست که مردم محلی مناطق مختلف در جهت رفع نیازهای خود از آن بهره می‌گیرند. این نظام‌های دانش و فعالیت از نسلی به نسل دیگر از طریق انتقال شفاهی، فرهنگ، آیین و آداب‌ها، یادگیری تجربی مکان‌محور و اخیراً به‌صورت نوشتاری انتقال پیدا کرده‌اند. همچنین علی‌رغم تنوع بالای این نظام‌های دانشی، همگی به‌صورت مشترک بر روی پرورش روابط مثبت، متقابل و مسئولیت‌پذیرانه بین بشر و غیر بشر (آب، خاک، گیاهان، جانوران و ...) تأکید قوی دارند (رمضانیان و مینایی‌فر، ۱۳۹۵: ۱۰۷؛ سمیعی و فروزه، ۱۴۰۱: ۱۵۱؛ Khusna et al, 2023: 458; Cordero et al, 2023: 99). بنابراین بی‌توجهی به نظام‌های دانش بومی و فناوری‌های سنتی می‌تواند موجب نابودی محیط‌زیست در سطح جهانی شده و می‌توان این بی‌توجهی را از عوامل شکست‌های برنامه‌های توسعه در کشورهای جهان سوم دانست که این موضوع سبب شده تا دانشمندان آینده‌نگر جهان و مجامع بین‌المللی مانند فائو و یونسکو بیش‌ازپیش به خطاهای خود در امر توسعه جهان سوم و بی‌توجهی به جنبه‌های فرهنگی، دانش‌ها و فناوری‌های بومی، شوند (فرهادی، ۱۳۸۹: ۱-۳۷).

به‌طورکلی نظام‌های دانش بومی زمینه‌های مختلفی مانند گیاه‌شناسی، بوم‌شناسی، پزشکی، کشاورزی، دامداری، جانورشناسی، صنایع‌دستی، زبان‌شناسی، اقلیم، مهارت‌های حرفه‌ای و... را در برمی‌گیرد که همگی حاصل تلاش برای بقا و معیشت پایدار در محیط‌زیست است و همان دانشی است که در قرن‌های مختلف انسان‌ها از آن برای تأمین نیازهای زندگی خود بهره می‌گرفتند (شهرکی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲). اما به دلیل نامکتوب بودن و عدم انتقال آن به نسل آینده و مدرنیته شدن جوامع، در حال انحطاط و از بین رفتن است (Tripathi et al, 2019: 89). یکی از نظام‌های دانش بومی، تقسیم‌بندی اجزای مکان و محیط بر اساس نیاز و شرایط زیستی در محل سکونت است که اتنواکولوژی نام دارد. اتنواکولوژی شاخه‌های دانش بومی است و رشته‌ای نوپا از مطالعات دانش بومی بوده که به مطالعه گیاهان در محیط اطرافشان توسط مردم محلی می‌پردازد (Gerique et al, 2006: 1-20). این دانش بر نقش شناخت و معرفت انسان در تعامل منظم و قاعده‌مند وی با طبیعت تأکید دارد و در برگزیده چشم‌انداز وسیعی است که از آن جهت می‌توان آشنایی با منابع محیط زندگی و مدیریت پایدار را از دید مردم بومی درک کرد. به‌طورکلی می‌توان گفت این دانش از برهم‌کنش و

تعامل میان جوامع محلی و طبیعت اطرافشان توسط سیستم‌های پیچیده از باورها، آداب و رسومها و نمادها ساخته می‌شود (امراللهی جلال‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۹).

به عبارت دیگر، اتنواکولوژی مطالعه‌ای میان‌رشته‌ای از روابط پویا میان مردم، جانداران و محیط‌زیست است که با برخی رشته‌های دیگر همانند مردم‌شناسی، بوم‌شناسی انسانی، زیست‌شناسی انسانی، اقتصاد زیست‌محیطی، اگرواکولوژی و مطالعات پایداری محیط‌زیست، همپوشانی دارد (Rokaya et al. 2005: 37; Stepp, 2014). این دانش را می‌توان جزو اطلاعاتی دانست که در اختیار بومیان قرار داشته و موارد متعددی نظیر تعیین رویشگاه‌ها، تقویم محلی، زمان و دوره‌های رویش گیاهان، و ویژگی‌های مختلف رویشگاه گیاهان همانند نوع و جنس خاک، کاربری اراضی، پوشش گیاهی، اقلیم، جهات جغرافیایی، نوع و تقسیم‌بندی عوارض مختلف را شامل می‌شود. این‌گونه اطلاعات تسهیلگر و موجب ایجاد یک رابطه چندجانبه بین بومیان و سیاست‌گذاران هستند و می‌توانند کمک شایانی به درک مسائل امروزی از جمله کم‌آبی، کاهش تنوع زیستی، تغییرات آب‌وهوایی، تخریب عرصه‌ها و غیره، کنند (Qureshi, 2010: 740). لذا به دلیل اینکه جوامع محلی در مناطق خاصی همچون کوهستان‌ها، جنگل‌ها، بیابان‌ها و ... ساکن هستند و ارتباطی بسیار نزدیک با محیط اطراف خود دارند، بیشتر مطالعات اتنواکولوژیکی در داخل و خارج از کشور در پوشش مطالعه دانش بومی و اکولوژی رسمی انجام گرفته است (Khan & Khatoon, 2008: 43-58). که در ادامه به تعدادی از آن‌ها پرداخته می‌شود.

رونک (۲۰۱۵) اتنواکولوژی منطقه ایغور را مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار داد. در این بررسی به جنس محل و رویش گیاهان اشاره شده و بر اساس دانش بومی تقسیماتی کلی از قبیل خاک‌های جنگلی اراضی ره‌اشده، خاک‌های تخریب‌شده و اراضی کشاورزی را شامل می‌شود.

سعادت‌پور و همکاران (۱۳۹۶) در بررسی اتنوبوتانی و اتنواکولوژی مهم‌ترین گونه‌های دارویی خوراکی، صنعتی منطقه سجارود استان زنجان نشان داد که مردم بومی برای محیط اطرافشان و عوارض زمین طبقه‌بندی‌هایی را در نظر داشتند. کیاسی و همکاران (۱۳۹۸) در بررسی گیاه مردم‌نگاری گونه‌های خوراکی، دارویی و صنعتی مرتع خوش بیلاق استان گلستان به این موضوع اشاره کرد که مردم محلی این منطقه اجزای محیط اطراف خود را بر اساس اقلیم، ارتفاع، دما، آفتاب‌گیر و سایه‌گیر بودن، جنس زمین، رطوبت، پوشش گیاهی و غالبیت یک عامل به هشت طبقه تقسیم‌بندی می‌کردند. علاوه بر آن مشخص شد مردم محلی منطقه خوش بیلاق در خصوص خاک‌ها تقسیم‌بندی خاصی داشته و آن‌ها را نیز بر اساس عمق، رنگ و جنس به ۶ طبقه تقسیم می‌نمودند.

جلال‌آبادی و همکاران (۱۳۹۹) نیز در مطالعه دانش اتنواکولوژی، مبانی تقسیم‌بندی و نام‌گذاری عرصه‌های مرتعی از دیدگاه بهره‌برداران، بیان کردند دانش اتنواکولوژی مردم محلی جنبه‌های مختلفی از جمله شناخت و تفکیک انواع عرصه‌های مرتعی، انواع خاک و همچنین زمان را شامل می‌شود. به طوری که آن‌ها به خوبی توانسته‌اند اجزای طبیعتی را که در آن ساکن هستند، شناسایی کنند و باتوجه به عوامل مختلف برای آن‌ها تقسیم‌بندی‌هایی را در نظر بگیرند و برای هر جزء اکوسیستم پیرامون خود از نام و تعریفی جداگانه استفاده کنند.

در مجموع باتوجه به مطالب فوق، همچنین اندک بودن تحقیقات اتنواکولوژیکی و غنای دانش مردم بومی در این خصوص، هدف اصلی در این پژوهش درک، شناخت اجزا و عوامل محیطی و ارتباطشان با انسان در دانش جوامع محلی منطقه قلعه میران و طبقه‌بندی این عوامل در منطقه مورد مطالعه بوده است.

مبانی نظری

از مفاهیم بنیادی در اتنواکولوژی، دانش بومی است که در بسیاری از مطالعات به آن پرداخته شده است. این دانش، حاصل تجربیات نسل‌های گذشته است و جوامع بومی معمولاً درک عمیقی از محیط‌زیست خود دارند. دانش بومی شامل روش‌هایی برای کشاورزی پایدار، مدیریت منابع آبی، حفظ تنوع زیستی و استفاده بهینه از منابع طبیعی است. این نوع دانش از طریق تعامل با طبیعت و تجربه‌های مداوم در طول زمان شکل می‌گیرد و می‌تواند به‌عنوان منبعی ارزشمند در راستای حفاظت از محیط‌زیست و مدیریت پایدار منابع طبیعی مورد استفاده قرار گیرد (Smith, 2020: 789; Johnson, 2018: 995).

از دیگر موضوعات مهم در اتنواکولوژی، تعاملات انسان و محیط‌زیست است. مطالعات متعدد نشان می‌دهند که این تعاملات می‌تواند اثرات متقابلی به همراه داشته باشد. استفاده از منابع طبیعی، تغییرات محیطی و تأثیرات فرهنگی و اجتماعی، همگی عواملی هستند که در این تعاملات نقش دارند. تغییرات اقلیمی، به‌ویژه در جوامع بومی، تأثیرات قابل توجهی ایجاد کرده است، اما در عین حال روش‌های سنتی مدیریت منابع طبیعی در این جوامع می‌تواند به کاهش این تأثیرات کمک کند (Adams, 2017: 34; Lee & Thompson, 2022: 48).

به‌طور کلی، مطالعات اتنواکولوژی نشان می‌دهند که مفاهیم دانش بومی، پایداری و تعاملات انسان و محیط‌زیست از ارکان اصلی مدیریت پایدار منابع طبیعی و حفاظت از محیط‌زیست به شمار می‌روند. این مبانی بر اهمیت تجربیات و دانش بومی تأکید دارند و نشان می‌دهند که جوامع بومی می‌توانند با استفاده از این دانش به حفظ تعادل میان بهره‌برداری از منابع و حفاظت از محیط‌زیست کمک کنند (Smith, 2020: 789; Brown & Williams, 2019: 130; Adams, 2017: 34).

روش پژوهش

باتوجه به ماهیت موضوع مطالعه، این یک تحقیق کیفی در خصوص مردم‌نگاری می‌باشد. حضور مستمر و طولانی در منطقه مورد مطالعه، لازمه این‌گونه تحقیقات برای شناسایی تمام جنبه‌های پدیده مورد بررسی است. در این پژوهش جمع‌آوری اطلاعات از طریق انجام مصاحبه‌ها به شیوه‌های مصاحبه آزاد و نیمه‌ساختاریافته و همچنین مشاهده مشارکتی صورت پذیرفت که برای این منظور طی دفعات مکرر از بهار ۱۴۰۱ تا تابستان ۱۴۰۲ به منطقه مراجعه و اطلاعات مورد نیاز جمع‌آوری شد.

مصاحبه‌ها به‌صورت هدفمند از خبرگان محلی ساکن روستا صورت گرفته که شناسایی این افراد باتوجه به بومی بودن محقق در منطقه کار را نسبتاً آسان می‌نمود. اما به‌منظور برداشت درست اطلاعات، برای انتخاب خبرگان از روش گلوله‌برفی استفاده شد. این روش بدین صورت بود که باتوجه به شناخت ابتدایی به خبره‌ای در منطقه مراجعه کرده و آن شخص محقق را برای شناسایی دیگر اعضای جامعه هدف که می‌توانستند در تکمیل اطلاعات یاری‌رسان باشند، به سایر افراد معرفی می‌نمود. این روال تا آخرین خبره محلی شناسایی شده ادامه پیدا کرد و مصاحبه‌ها در هر مبحث تا جایی ادامه می‌یافت که به موارد قبلی اشباع داده نشود. براین اساس کیفیت مصاحبه‌ها در اثر تکرار پاسخ‌های مشابه از طرف مصاحبه‌شوندگان مختلف برای محقق محرز شد.

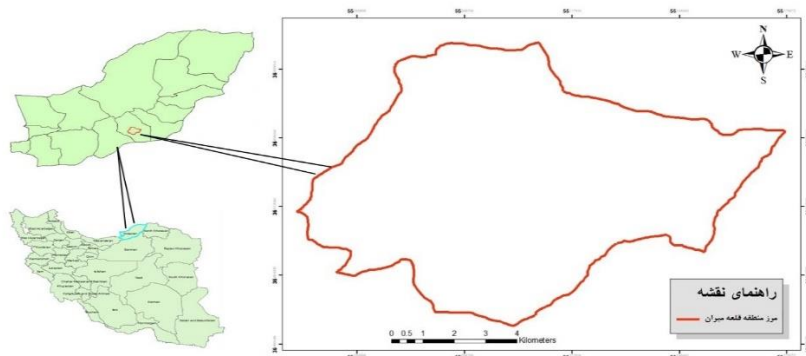
در مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته سؤالاتی از قبل مشخص شده بود و از بومیان پرسیده می‌شد. در این پژوهش جمعاً با ۴۰ نفر مصاحبه شد که از این تعداد ۲۸ نفر مرد و ۱۲ نفر زن بودند. سن مصاحبه‌شوندگان از ۳۵ تا ۸۷ سال متغیر بود.

در این مطالعه سعی شد تا اکثر مصاحبه‌ها در محیط‌زیست مردم بومی در حین مشاهده و همراه با مشارکت انجام شود چرا که این کار موجب درک بهتر گفته‌های مخاطبان شده و کار محقق را برای یادداشت این اطلاعات آسان می‌نمود علاوه بر آن گفتگو و مصاحبه‌های نخستین نشان داد که به دلیل آشنایی کامل محقق با منطقه و زبان ساکنان، درک کامل مفهوم پاسخ‌های داده شده توسط مخاطبان آن‌چنان دشوار نبوده اما دیده می‌شد که مخاطب از توضیح شمرده اطلاعات خود خسته می‌شد. پس از چاره‌جویی نخست محقق جهت رفع این مشکل بر آن شد که از مصاحبه‌شوندگان اجازه بخواهد که در حین گفتگو، صدای ایشان ضبط شود. این روش از نمونه‌برداری محسناتی داشت از جمله آنکه به دلیل عدم نگارش هم‌زمان مطالب گفته‌شده و تنها گوش فرا دادن زمان مصاحبه‌ها را کوتاه می‌نمود که این امر باعث عدم خستگی پاسخ‌دهندگان از زمان طولانی پرسش و پاسخ شده و موجب می‌گردید که در زمان کمتر، گفتگوی بیشتری صورت گیرد، همچنین باعث می‌شد که به جز ثبت مکتوب دانش بومیان در قالب صدا و تصویر ایشان نیز مستند گردد. در نهایت از اطلاعات کسب‌شده از مصاحبه‌های گروهی و انفرادی، فیش‌برداری شد و استخراج مفاهیم کلیدی از دانش بومی آن‌ها صورت گرفت.

محدوده مورد مطالعه

منطقه قلعه‌میران از لحاظ تقسیمات سیاسی و جغرافیایی از توابع شهرستان رامیان، استان گلستان می‌باشد که با مختصات جغرافیایی 20° ، $02'$ تا 55° ، $14'$ ، $08'$ طول شرقی و 36° ، $52'$ تا $50'$ ، $57'$ عرض شمالی در 70 کیلومتری شهرستان گرگان قرار گرفته است (موقعیت این منطقه را می‌توان در شکل ۱ مشاهده کرد). این منطقه از نظر توپوگرافی به دو قسمت جلگه‌ای و کوهستانی تقسیم می‌شود. آب‌وهوا در منطقه قلعه میران نیز همانند سایر نقاط ایران وابسته به وضعیت توپوگرافی بوده به طوری که آب‌وهوای آن معتدل بوده و به واسطهٔ مجاورت با جنگل و کوهستان هوای مطبوع و بیلاقی دارد. این منطقه با داشتن میزان متوسط بارش سالیانه 583 تا 1120 میلی‌متر یکی از پرباران‌ترین مناطق استان می‌باشد (زندی فر، ۱۳۸۹).

اهالی منطقه قلعه میران بیش‌تر اقوام فارس تشکیل می‌دهند. اما در این بین از قزلباشان نیز به این منطقه مهاجرت کرده و در آنجا زندگی می‌کنند. مردم محلی و فارس زبان منطقه زبانی فارسی با لهجه‌ای بجای مانده از زبان قدیمی استرآباد که کوهستانی است سخن می‌گویند. اما در برخی مناطق دارای لهجهٔ مختص به خود هستند. در این بین اما زبان قزلباشان این منطقه زبانی ترکی با ریشه خراسانی دارند. همچنین ساکنان این منطقه عمدتاً از راه کشاورزی، دامداری و باغداری امرارمعاش کرده و اقتصاد خود را بر پایه آن‌ها بنا می‌گذارند که این شیوه‌ها از زمان قدیم در بین مردم منطقه رواج داشته است.

شکل ۱. جانمایی منطقه مورد مطالعه

یافته‌ها

مردم محلی منطقه قلعه میران عناصر و اجزای محیط پیرامون خود را به صورت منحصر به فردی طبقه‌بندی و تفکیک کرده‌اند. آنان در فرهنگ نامکتوب و شفاهی خود برای هر بخش در محیط اطرافشان بر اساس کارکردی که از زمان‌های گذشته داشته‌اند، نام و تعریفی متفاوت را بیان می‌نمایند. این مفاهیم برای هر جزء به گونه‌ای انتخاب شده‌اند که برای اکثر مردم بومی مفهومی کاربردی و شناخته شده دارد؛ چنان که هر چند این مفاهیم به عنوان منبعی مکتوب در جایی ثبت نشده، اما اشتراک‌های فرهنگی و بومی چنان در نام‌گذاری هر جزء در نگریسته شده است که برای اکثریت قریب به اتفاق مردم بومی ساکن در منطقه مورد مطالعه، ذکر نام‌های اجزای طبیعت، مفاهیمی مشترک را به ذهن آن‌ها خطور می‌کند. بر اساس مطالعات صورت گرفته ساکنان منطقه مورد بررسی، عرصه‌های پیرامون خود را بر اساس عوامل مختلفی همچون اقلیم، آفتاب‌گیر و سایه‌گیر بودن، جنس زمین، ارتفاع، عوارض و ناهمواری‌ها، دما، رطوبت و کاربری نام‌گذاری کرده‌اند.

تقسیم عرصه بر اساس اقلیم

در دانش اتنواکولوژی مردم منطقه، آشکارترین نوع تقسیم‌بندی عرصه‌ها، تقسیم بر اساس اقلیم به دو قسمت است. کوه = سَرحد (Kuh= Sarhad): به مناطق سردسیر منطقه گفته می‌شود که در ارتفاعات قرار گرفته‌اند این مناطق در فصول گرم دارای آب‌وهوای خنک و مطبوعی هستند؛ لذا به همین دلیل در فصول گرم سال مورد استفاده چوپانان و گالشان قرار می‌گیرند. زمین این مناطق معمولاً شیب‌دار بوده و به دلیل مناسب بودن هوا در فصول گرم دارای علوفه کافی می‌باشد.

جَلِگِه (Jelgeh): نقاطی که دارای آب‌وهوای گرم و مرطوب است، و زمین‌های مسطحی دارد. به همین دلیل گالشان و چوپانان منطقه در اواسط فصل پاییز به دلیل سردی هوا در قسمت‌های بالادست دام خود را این نقاط کوچ می‌دهند.

تفکیک و نام‌گذاری عرصه‌ها بر مبنای دما

بر اساس بررسی‌های صورت گرفته، مردم محلی ساکن منطقه محیط اطراف خود را بر مبنای دما و میزان دریافتی نور خورشید به چهار طبقه به شرح زیر تقسیم می‌نمودند.

کَوَیر (Kaveyr): دامنه‌هایی که رو به آفتاب هستند و معمولاً بعد از ظهر آفتاب به آن‌ها می‌تابد این مناطق گرم هستند برف باریده شده روی آن‌ها زودتر آب شده اما علوفه آن نسبت به سایر مناطق زودتر آماده برداشت می‌شود.

نِسَام (Nesâm): دامنه‌های سایه‌گیر را گویند که آفتاب به آن‌ها کمتر می‌تابد و برف باریده شده روی آن‌ها دیرتر آب می‌شود. این دامنه‌ها دارای خاکی تیره، مرطوب و مرغوب‌تری از کَویر هستند. برای تشخیص نِسَام از کَویر محلبان اذعان می‌کنند که باید به پری و تنکی گیاهان و درختان توجه کرد به طوری که در نِسَام درختان و گیاهان پرت‌تر از کَویر هستند. بَرَف حُسَب (Barf xôsb): قسمتی از کوهستان که بازش نزولات در آن ناحیه معمولاً به صورت برف است. بَرَف اَنبَار (Barf anbâr): قسمتی از ناحیه کوهستان در دامنه نِسَام است که میزان تابش نور خورشید به آن ناحیه بسیار کم باشد و برف باریده شده تا یک سال نیز باقی بماند. این نقاط معمولاً شکاف و خلل و فرج بین سنگ‌ها را نیز شامل می‌شود.

تقسیم بر اساس عوارض و ناهمواری‌ها

در دانش بومی مردم این منطقه عوارض و ناهمواری‌ها بر اساس ارتفاع از یکدیگر تفکیک شده و موارد زیر را شامل می‌شوند.

بَلَنَدی = تَل (Belandy=Tal): مردم بومی این منطقه به تپه‌های نسبتاً بلند تَل یا بَلَنَدی می‌گویند.

چِقَر (Çeqer): به نقاطی در کوهستان یا مناطق گرمسیر که دارای چاله‌های کوچک و همان دست‌انداز است اصطلاحاً چِقَری یا چِقَر می‌گویند.

غار (Qâr): شکاف‌های عمیق و حفره‌های درون سنگ به زبان مردم محلی این منطقه غار نامیده می‌شود.

کِمَر (Kemar): در کوهستان مناطق صعب‌العبور صخره‌ای که راهی برای عبور و مرور نداشته و پرتگاه هستند را کِمَر می‌گویند.

چِکَل (Çekel): به نقاطی در دل کوه و یا کوهپایه که صخره‌ای بوده یا شکافی بزرگ در بین صخره‌ها که دامداران از وجود آن به خوبی آگاهی دارند و دام را در زمان گرمی آفتاب به آن نقطه هدایت می‌کنند تا در سایه بخوابند یا اصطلاحاً خِسَه کنند، چِکَل می‌گویند.

بِن کوه (Bene kuh): قسمت کوهپایه که شیب زیادی ندارد و تا آن قسمت درختچه‌ها آنرا رشد می‌کند را می‌گویند این مناطق برای کشاورزی مناسب بوده و آب‌وهوای مطبوعی دارد.

چِلِگَه = کَفی (Jelgeh=Kafy): مناطق مسطح که آب‌وهوای آن در تابستان گرم می‌شود و درختان آنجیلو^۲ را به وفور می‌توان در آنجا دید. این نقاط دارای خاکی تیره و عمیق بوده و آرام^۳ چوپانان و گالشان در زمستان در این منطقه برپا می‌شود.

دَرَه (Dareh): فرورفتگی V شکل در بین ۲ کوه و تپه که دارای دیواره^۴ تند و عمیقی است و کوه یا تپه را به ۲ قسمت و چایلاق تقسیم می‌کند.

روبار (Rubâr): رودخانه‌ای بزرگ و عریض که آبی بسیار خروشان دارند، در اطراف این رودخانه‌ها شن و سنگ وجود دارد.

1. Punica granatum L

2. Parrotia Persica (DC) C. A. May

۳. محل زندگی دامداران و دام در عرصه که آرام با توجه به فصل در مناطق سردسیر و گرمسیر ساخته می‌شد و هر دامدار آرام و محل منحصر به فرد خود را داشت که از طریق اجدادشان به نام آنان خوانده می‌شد. این نام‌گذاری امروزه نیز مورد استفاده قرار می‌گیرد هر چند که مدرکی دال بر اینکه آن نقطه برای شخص خاصی است وجود ندارد.

جَر (Jar): فرورفتگی در زمین‌های خاکی یا شکاف‌های باریک درون سنگ را گویند که آب‌های باران و یا چشمه‌ها از طریق آن به نقاط دیگر منتقل می‌شود.

وَال (Vâl): فرورفتگی‌های درون زمین که دست کند هستند و به وسیله انسان ساخته شده‌اند و عرض آن‌ها از جَر بزرگ‌تر هستند که آب بیش‌تری از آن‌ها عبور می‌کند.

چایلاق (Çâylag): به شیب ملایم هر طرف از دره که از کَف دره با فاصله مناسب قرار گرفته می‌گویند. چایلاق در گذشته محل زندگی انسان‌ها بوده است و بر روی آن به طور معمول چشمه وجود دارد.

شِوَار (Şevâr): به اراضی که در گذشته رودخانه در آن وجود داشته و محل گذر آب در گذشته کاملاً نمایان و قابل رویت می‌باشد؛ اما آبی در آن وجود ندارد اصطلاحاً شِوَار می‌گویند.

کوتَل (Kutal): مردم بومی منطقه قلعه میران به اراضی و جاده‌های شیب‌دار (چه شیب زیاد و چه شیب کم) کوتلی می‌گویند.

دِخَالِه (Dexalel): قسمتی از رودخانه که آب آن به دو قسمت تقسیم شده و دو رودخانه جدا از هم تشکیل می‌شود.

تفکیک و نام‌گذاری عرصه بر اساس جنس زمین

جنس زمین در دانش بومی مردم منطقه قلعه میران به ۹ طبقه تفکیک می‌شود.

اَكْس زَمین = سَنگی (Akas zamin= Sangy): مناطقی که عاری از پوشش خاکی بوده و فقط از صخره و سنگ پوشیده شده است. اما در اثر مرور زمان و به وسیله باد مقداری کمی خاک به حفره‌ها و شیارهای کوچکی بین این صخره‌ها منتقل شده است و به‌ندرت می‌توان روی این صخره‌ها تعدادی گیاه مشاهده کرد.

سَنگلاچی (Sangelâcy): به مکان‌هایی گفته می‌شود که سطح زمین بیش‌تر از سنگ‌های بزرگ‌تر از بیست سانتی‌متر و فرورفته در خاک پوشیده شده‌اند. این مناطق معمولاً در کوه و دامنه کوه‌ها دیده می‌شود؛ اما ممکن است در شیب‌های کم نیز به دلیل ریزش زمین‌ها سنگلاچی شوند. در بین این سنگ‌ها خاک دارای عمق مناسب بوده و پوشش مرتعی وجود دارد؛ اما به‌ندرت گونه‌های درختی و درختچه‌ای در این مناطق دیده می‌شود. بومیان گونه‌های درختی‌ای را که می‌توان در این نقاط دید را غالباً مازی^۱ و کِنْدَس^۲ می‌دانند. علاوه‌بر آن بومیان این سنگلاچ‌ها را دارای چشمه‌های آب بسیار خنکی توصیف می‌کردند.

رِیقاچی (Reygâcy): زمین‌های خاکی که پوشیده از سنگ‌های کوچک هستند. رِیقاچی را می‌توان در دامنه کوه و اطراف دره‌ها مشاهده کرد با این تفاوت که در ارتفاعات سنگ‌های درون زمین زاویه‌دار هستند؛ ولی در اطراف دره‌ها این سنگ‌ها به دلیل حمل شدن توسط آب و پخش شدن آن‌ها در زمین‌ها به وسیله سیلاب‌ها گرد شده‌اند. به گفته بومیان کار زراعت در زمین‌های رِیقاچی بسیار دشوار است.

نَرْمه‌خاک (Narme xâk): زمین‌های که از خاک نرم و پودر مانند پوشیده شده است و با عبور انسان و دام گردوخاک بپا می‌شود.

چشمه‌زار (Çeşmear): مناطقی در کوهستان که در یک نقطه چند چشمه وجود دارد و آب آن‌ها با یکدیگر مخلوط می‌شود چشمه‌زار می‌گویند.

1. Quercus castaneifolia C. A. May

2. Mespilus germanica L

أمالو (Omâlu): زمین‌هایی دارای چشمه‌های دائم هستند و همیشه در آن آب وجود دارد؛ اما این آب راهی به‌جایی نداشته و با خاک آن مخلوط می‌شود و مرداب به وجود می‌آید.

أسدل (Asdal): در قسمت چلگه یا پایین‌دست در بین درختان، مناطقی وجود دارد که به طور دائم مقدار کمی آب در سطح زمین وجود دارد در این منطقه گیاهان حصبه‌علف^۱، تَمَش^۲، چماز^۳ و... رشد می‌کنند. این زمین‌ها بنا به گفته بومیان مکان زندگی پشه هستند.

وسیه (Vasiye): زمین‌هایی که در سرآشویی کوه و تپه‌ها واقع شدند و به علت وجود آب‌های زیرزمینی خاکشان نرم و مراب است. به همین دلیل موجب می‌شود خاک آن‌ها به پایین دامنه لغزش کند.

تول (Tul): زمین‌هایی که در تمام طول سال گل نرمی دارد. این زمین‌ها دارای آب زیرزمینی هستند و به طور معمول در کوهپایه‌ها وجود دارند.

گل (Gol): در مسیر آب رودخانه‌ها چاله‌هایی بزرگ یا کوچک وجود دارد و درون آن چاله‌ها آب جمع می‌شود اصطلاحاً گول نامیده می‌شوند.

خاک‌ها در دانش بومی

مردم منطقه قلعه میران، خاک‌ها بر اساس عمق، رنگ و جنس، رطوبت، نرمی یا سفتی و میزان سنگ و سنگ‌ریزه به‌صورت ساده و در زبان محاوره‌ای به چندطبقه تقسیم می‌کنند. بیشترین استفاده آنان از خاک در ساخت خانه بوده است که نام و شرح خواص و نحوه استفاده از آن‌ها به شرح زیر است:

سرخه خاک (Serxe xâk): خاکی که رنگی قرمز دارد و در مناطق تپه‌ها و بعضی از قسمت‌های کفی می‌توان آن را یافت. بنا به گفته بومیان این خاک به دلیل اینکه آب زیادی را در خود نگه می‌دارد در ساخت خانه استفاده‌ای ندارد.

زَرده‌خاک (Zarde xâk): خاک‌های اطراف رودخانه‌ها و نقاطی که در گذشته رودخانه بوده و مدت بسیاری است که دیگر جریان آبی در آن نقطه وجود ندارد را اصطلاحاً زَرده خاک می‌نامند. به گفته ایشان این در این خاک گیاه کمی رشد می‌کند و از آن به‌عنوان عایق رطوبتی در ساخت خانه‌ها استفاده می‌شده است که به گل حاصل از آن زَرده گل می‌گویند.

سیاخاک (Siya xâk): خاک‌های جنگلی و سیاه‌رنگ که در برای رویش انواع گیاهان مناسب هستند را سیاخاک می‌نامند. از این خاک برای تهیه سیا گل که اولین گل برای شکل‌دادن به خانه‌های محلی است استفاده می‌شود که هم در ارتفاعات و مناطق پست به وفور یافت می‌شود.

سفیده خاک (Sefeyde xâk): زمین‌هایی که خاک آن‌ها رنگی سفید دارد در زبان بومی این منطقه سفیده‌خاک نام دارند. در این اراضی به‌ندرت گیاه رشد می‌کند. محلیا با جمع‌آوری این خام و تهیه گل از آن در اواخر اسفندماه خانه‌های گلی خود را از نو گل می‌کردند.

شنی خاک (Seny xâk): به گفته محلیان همان خاک‌های شنی کف رودخانه‌ها و جریان آب که دارای نفوذپذیری بالا هستند

لاخاک (La xâk): به خاک‌های لایه‌لایه قرار گرفته بر روی هم که در اثر سیلاب روی یکدیگر جمع شده و اصولاً از لایه‌ها با رنگ‌های متفاوتی تشکیل شده‌اند، لا خاک می‌گویند.

1. Verbena officinalis L
2. Rubus fruticosus L
3. Pteridium aquilinum (L.) Kuhn

نَرْمه‌خاک (Narme xâk): زمین‌هایی که دارای خاکی بسیار نرم و پودر مانند هستند که در اثر عبور و مرور دام و انسان، گردو خاک در هوا پراکنده می‌شود. این زمین‌ها در سراسر سیب و بیشتر در محل گذر دام‌ها به وجود می‌آیند که محلیان هر چند سال به‌ناچار راه گذر دام را تغییر می‌دادند.

تَره‌خاک (Namdar xâk): خاک‌هایی هستند که در بهار و پاییز مرطوب‌اند و محلیان دلیل آن را وجود آب فراوان در زیر سطح خاک و وجود چشمه در آن می‌دانند. در این خاک‌ها به دلیل رطوبت بالا و حالتی چسبنده مانندشان گیاهی رشد نمی‌کند.

تقسیم‌بندی بر اساس پوشش گیاهی

پوشش گیاهی نیز از نظر مردم محلی منطقه قلعه میران دارای تقسیم‌بندی است و باتوجه‌به نوع آن، نام متفاوتی بر آن نهاده‌اند.

جنگل (Jangal): منطقه‌ای که را دارای انواع گونه‌های درختی با اندازه متفاوت است. جنگل باتوجه‌به ارتفاعی که در آن واقع شده دارای درختان متفاوتی است و گاهی نیز می‌توان گونه‌های درختی‌ای همانند مازی، توسکا^۱ و ولیک^۲ را اکثر ارتفاعات مشاهده کرد.

جَنگَلِ جَزیره (Jangal jazire): جایی که درختان تنومند و بسیار قدیمی در فاصله کم از یکدیگر قرار دارند. به طور معمول در مناطقی که دسترسی انسان به آن نقاط کم است این‌گونه پوشش وجود دارد.

شِپَر (Šeper): مناطقی از جنگل که درختان تازه روئیده با فاصله نزدیک به هم رشد کرده‌اند و انواع گیاهان و درختچه‌ای خاردار همانند تَمَش، سیاه‌تَلو^۳ و.. رشد وجود دارند. بنا به گفته بومیان عبور از این مناطق برای انسان و دام مشکل است.

گِلَند (Geland): قسمتی از جَنگَل که درختان تنومند داشته و این درختان از یکدیگر فاصله دارند و بین آن‌ها انواع گونه‌های مرتعی رشد می‌کند. در ارتفاعات علاوه بر وجود گونه‌های گیاهی که در اثر ریزش و لغزش کوه، تخته‌سنگ‌های بزرگی در بین درختان وجود دارند.

تَلوزار (Talu zâr): قسمتی از مناطق باز و مرتفع بعد از جنگل که گیاهان و بته‌های خاردار همانند تَمَش رشد کرده‌اند. اَلَنگ (Olang): زمین‌هایی که در آن‌ها پوشش علفی متراکم رشد کرده است و خاک آن دارای رطوبت است و به طور معمول چشمه‌ای در آن منطقه وجود دارد که آبی خنک و دائمس دارد.

تَنک (Tanek): در زبان محاوره‌ای منطقه تَنک صفتی است برای مراتعی که علوفه اصطلاحاً در آن کم‌پشت است یا تراکمش کم است.

پَر (per): منطقه‌ای که گیاهان به‌صورت متراکم رشد می‌کنند.

تفکیک و نام‌گذاری بر مبنای کاربری اراضی

از آنجا که مردم بومی منطقه برای برخی زمین‌های محل زندگی خود کاربری خاصی قائل بودند، تقسیم‌بندی عرصه از نظر کاربری اراضی در دانش بومی اهالی این منطقه نیز مورد بررسی قرار گرفت و مشخص گردید که ساکنین این منطقه ۸ نوع کاربری برای زمین‌های پیرامون خود قائل هستند.

1. Alnus subcordata C. A. Mey
2. Crataegus elbursensis L
3. Paliurus Spina – Christi Mill

لَته (Lateh): به زمین‌های که در نزدیکی خانه‌های بومیان وجود دارد لَته می‌گویند. لَته باتوجه‌به فاصله از دوری و نزدیکی زمین نسبت به خانه‌ها نام‌گذاری می‌شوند. در این اراضی به طور معمول انواع گیاهان و صیفی‌جات مورد استفاده خانوارها کشت می‌شود.

مرتع (Marta): محلیان زمین‌هایی که پوشش علفی طبیعی داشته و در آن اراضی درختان با فاصله زیادی از یکدیگر قرار دارند مرتع می‌نامند. این اراضی بیش‌تر در کوهپایه‌ها و قرار دارند و دارای آب‌وهوای معتدلی هستند.

باغ (Bâğ): زمین‌هایی که در اطراف چشمه‌ها وجود داشته است مکان مناسبی برای کشت انواع درختان گردو، آلو، سیب و انواع درختان میوه بوده‌اند بومیان این زمین‌ها را باغ می‌نامند. به طور معمول در زمین‌هایی که کشاورزی و کاشت گندم یا دیگر محصولات آن‌چنان پر مخصوص نمی‌شود، اقدام به کاشت درخت می‌کنند.

آرام (Arām): محل جمع‌شدن و استراحت دام و انسان که از چند بخش تشکیل شده است؛ اما دو قسمت اصلی آن، کَریس و جومه نام دارند. کَریس محل استراحت و دوشیدن شیر دام است و جومه محل زندگی و استراحت گالش و چوپانان. آرام در مناطق مرتفع در نقطه‌ای از عرصه که میزان نور ملایم است، بادگیر نیست و شیب زیادی نداشته باشد، ساخته می‌شود. اما در پایین‌دست معمولاً در عمق جنگل این مکان را بنا می‌کردند. اطراف آرام به طور معمول حصاری نداشته است؛ اما گاهی مواقع از چوب درختچه سیاه تَلو و وَلیک یا کِنَدِس به علت خاردار بودن برای محافظت آرام از حیوانات درنده، حصاری می‌ساختند.

زمین‌های کشاورزی: در این منطقه زمین‌های کشاورزی بر مبنای وجود آب یا عدم وجود آن به دو دسته تقسیم می‌شوند. زمین‌هایی که به‌وسیله آب باران در طول سال در آن کشاورزی انجام می‌شود (خَشکِه زَمین = دیمه؛ xeške zamyn = Deyme) نامیده می‌شوند. و زمین‌هایی که در آن به‌وسیله آب چاه، غنات یا چشمه کشاورزی انجام می‌شود (اُویی زَمین؛ Oūyy zamyn). زمین‌های دیمه بنا به گفته محلیان در مناطق مرتفع و سردسیر نسبت به گرمسیر بیش‌تر هستند چرا که در این مناطق زمین دارای شیب است و کار آب دادن به زمین دشوار می‌شود. در این زمین‌ها محصولاتی نظیر نخود، خَصیل، گندم، کنجد و سایر محصولاتی که به آب کمتری نیاز دارند می‌کارند. اما زمین‌های اُویی را می‌توان در مناطق گرمسیر مشاهده کرد که محصولاتی نظیر گندم، هندوانه و انواع صیفی‌جات را در آن‌ها می‌کارند.

آبیش (Ayyšt): به محلی که مخصوص کشت شالی است و تعدادی زمین شالی در آن نقطه کنار یکدیگر قرار گرفته‌اند، آبیش می‌گویند. اما بومیان برای یک زمین که به‌صورت جداگانه در بین مزارع دیم واقع شده باشد، اصطلاح شالی زمین را بیان می‌کنند. در بین زمین‌های آبیش در این منطقه وجود داشتند اراضی که دیگر در آن شالی‌کاری انجام نمی‌شد. آبیش معمولاً در مجاور روستا قرار دارد و خاک آن سیاه‌رنگ است.

مازی گَلند (Māzy geland): قسمتی از جنگل که دارای درختان بزرگ و تنومند مازی است و نور آفتاب به دلیل شاخ و برگ زیاد این درخت، بسیار کم به خاک کف این قسمت از جنگل می‌تابد.

کاله (Kāle): زمینی که یک سال در آن زراعتی کاشته نشده است.

شِرنه (Šerne): بومیان منطقه قلعه میران به زمینی که شخم‌خورده است؛ ولی محصولی در آن کاشته نشده اصطلاحاً شِرنه می‌گویند.

تفکیک و نام‌گذاری راه‌ها

راه‌ها به‌عنوان یکی از اصلی‌ترین کاربری‌های موجود در اراضی این منطقه به ۵ دسته تقسیم می‌شوند.

آرابه‌رو (Arâbe ru): راه‌های با عرض بزرگ که آرابه‌ها از آن گذر می‌کردند این راه‌ها، به‌عنوان راه اصلی برای هر روستا در نظر گرفته می‌شد تا مردم به‌وسیله آن و با آرابه به مقصد موردنظر در دیگر مناطق دسترسی داشته باشند.

کورراه (Kure râh): راهی که از گذشته برجای باقی‌مانده و به‌عنوان راه فرعی در نظر گرفته می‌شود. این راه در برخی قسمت‌ها ممکن است مسیر مشخصی نداشته باشد و موجب گم‌شدن اشخاصی که نسبت به منطقه آگاهی کمی دارند شود.

پیاده‌رو (Pyâdeh ru): راه‌های باریک که محل گذر انسان هستند. این راه‌ها باتوجه به منطقه، در بین درختان و گاهی مواقع زمین‌های کشاورزی وجود دارند و عرض آن بسیار کم است.

کله‌کش (Kaleh kaš): راه‌هایی در جنگل که عرض کمی دارند و مسیر آن‌چنان مشخصی ندارند. این راه‌ها محل گذر حیوانات وحشی هستند که در اثر عبور آن‌ها از بین شاخه‌ها و گیاهان به وجود آمده‌اند.

مال‌رو (Mâl ru): راه‌های که در اثر عبور انسان و دام در منطقه ایجاد شده است. این راه‌ها عرض مناسب داشته و خاکی هستند.

جهت‌های جغرافیایی در دانش بومی

محلین جهت جغرافیایی را به ۴ طبقه تقسیم می‌کنند و در مواقعی برای یافتن مسیر دانستن جهت جغرافیایی موردنیاز، از ستارگان نیز استفاده می‌کردند. این اصطلاحات از قزلباشان به فارس زبانان منطقه رسوخ پیدا کرده و در مواقعی آنان نام جهت جغرافیایی را به ترکی و بعضی موارد به‌صورت فارسی بیان می‌کردند.

قوزای (Quzây): به معنی شمال و معنی تحت‌اللفظی آن ستاره شمال است.

گوندوغار (Gunduqâr): محلین به جهت برخاستن آفتاب می‌گویند یا شَرَق.

گون باتار (Gunbâtâr): جهت فرورفتن آفتاب یا غرب را می‌گویند.

گوئنی (Gueny): جهت جنوب را می‌گویند.

زمان در دانش بومی

یکی از طبقه‌بندی‌های انجام‌شده توسط بومیان منطقه قلعه میران، طبقه‌بندی زمان بر اساس ساعات شبانه‌روز و همچنین فصل‌های مختلف سال است.

براین‌اساس، محلین منطقه در دانش نامکتوبی که طی سال‌های مختلف به دست آورده‌اند تقویمی دوبخشی متشکل از تقویم روزانه و سالانه دارند که تمام فعالیت‌های روزمره خود را بر مبنای آن تنظیم کرده‌اند. تقویم روزانه آنان شامل هشت بخش مختلف می‌باشد که بر مبنای این تقویم از صبح تا ظهر به چهار قسمت (تاریکه صِب - صِب شوگر - نهار خورد - نماز دِ یَر) تقسیم می‌شود و از ظهر تا بامداد روز بعد نیز به چهار طبقه (زردی آفتو - نماشان - شو - نِصَف شو) تقسیم‌بندی می‌شود.

علاوه بر آن مردم بومی برای فعالیت‌های سالانه خود همچون دروی محصول، کوچ دادن دام نسبت به تغییر فصول، برداشت میوه و گیاهان، چرای روزانه و شبانه دام نیز تقویم سالانه‌ای دارند که بر اساس آن ایام مختلف سال را به چهارده طبقه تقسیم می‌کنند.

در ادامه تقویم روزانه و سالانه‌ای که مردم منطقه قلعه میران بر اساس آن فعالیت‌های خود را تنظیم می‌کنند در جدول ۱ و ۲ آورده شده است.

جدول ۱. تقویم روزانه در دانش بومی مردم منطقه قلعه میران

تقسیمات شبانه‌روز	آوانگاری	توضیحات
تاریکه صَب	Târîke seb	زمانی که اولین نور صبح زمین را کمی روشن می‌کند. در این زمان بومیان برای نماز صبح بدار می‌شوند.
صَب شوگر	Sebšû ger	حدود ساعت ۶ صبح که خورشید کاملاً پدیدار می‌شود
نهار خورد	Nâhâr xurd	حدود ساعت ۱۰ صبح که در این زمان باتوجه‌به این که مردم روستا کار خود را قبل از صَب شوگر آغاز می‌کنند و قبل از آن صبحانه می‌خورند، وعده‌ای غذا برای جلوگیری از ضعف مصرف می‌کنند
نِماز دِ یَر	Nemaz de yar	زمانی که آفتاب به‌صورت عمود می‌تابد و اذان ظهر در این موقع شنیده می‌شود. معنی این کلمه به معنی نماز دیگر است که همان نماز ظهر و عصر می‌باشد.
زردی آفتو	Zardi afto	در این زمان شدت نور آفتاب کاسته شده و چوپانان دام را به آرام هدایت می‌کنند.
نِماشان	Nemâšân	زمانی که اذان مغرب شنیده می‌شود و هوا تاریک می‌شود.
شو	šû	به وقتی که هوا کاملاً تاریک شده و زمان استراحت شو می‌گویند
نِصف شو	Nesfe šû	حدود ساعت ۱۲ شب

جدول ۲. تقویم سالانه در دانش بومی مردم منطقه قلعه میران

واژه‌های محلی	توضیح
چله کلان	چهل روز اول زمستان را چله کلان گویند که از اول دی‌ماه تا دهم بهمن‌ماه است. محلیان این چهل روز را پربرف‌ترین روزهای سال می‌دانند و اذعان دارند: «سختی زور میکنه». بومیان باور دارند که خرس در این چهل روز چله می‌نشیند که منظور همان خواب زمستانه است.
چله خورد	از دهم بهمن تا آخرین روز بهمن را چله خورد می‌گویند که ۲۰ روزه طول می‌انجامد.
امن	ده روز اول اسفند را امن می‌نامند که هوا کمی متعادل می‌شود
ده من	از دهم تا پانزدهم اسفند را دمن می‌نامند که در این بازه زمانی زنان شروع به خانه‌تکانی می‌کنند. در این زمان آخرین باران‌های شدید زمستانی نیز می‌باریده که به گفته بومیان رمق زمستان از بین می‌رفته است
واژه‌های محلی	توضیح
هوته پوت	هوت و پوت هر کدام پنج روز هستند. که از پانزدهم تا بیستم اسفند را هوت و از بیستم تا بیست و پنجم اسفندماه را پوت می‌گویند که در این بازه زمانی خانه‌ها را از نو دوباره گل می‌کنند و در پوت برای عید آماده می‌شوند که نان محلی و انواع شیرینی‌جات را برای عید آماده می‌کنند
لاغره کُشان	لاغره کُشان نیز ۵ روز است. بومیان بیان داشتند ممکن است قبل از عید، سرمای شدیدی بیاید که به همین دلیل دام‌هایی که در زمستان از شدت کم‌خوراکی لاغر شده‌اند بمیرند.
گزنه پَلقان	۵ روزه قبل از عید نوروز یا به‌اصطلاح محلی «کلانه عید» را گزنه پَلقان می‌نامند. در این زمان گیاه گزنه به‌اندازه کافی رشد می‌کند که با باریدن برف نا‌بهنگام این گیاه بر روی زمین می‌خوابد یا اصطلاحاً می‌پَلقد
بیستم اولین	از دیدگاه جوامع محلی پایان هوای سرد و گرم شدن هوا از بیستمین روز فروردین آغاز می‌شود.
چهل و پنجم و سَطین ماه	در این زمان چوپانان و گالشان دام خود را به دلیل شروع شدن گرمی در مناطق پایین‌دست و چلگه به کوه منتقل می‌کردند
شَصتم	در این زمان گندم‌ها به‌اصطلاح دَسْت درو می‌شوند و محلیان فصل شروع درو کردن گندم را از آخر اردیبهشت می‌دانند.
غَلبیر اَسَد	پانزدهم مردادماه را غَلبیر اَسَد یا همان چله تابستان می‌دانند که این کلمه نشان از اوج گرم شدن هوا است. محلیان باور دارند که در این زمان گاو اصطلاحاً چله می‌نشیند و «شو چَر» نمی‌رود. آنان بیان می‌کنند در چرای روز هم گاوها بسیار نسبت به یکدیگر نزدیک چرا می‌کنند یا اصطلاحاً «جَم می‌چَرَن»
پَلدراق	در آخر مرداد ستاره پَلدراق در آسمان پدیدار می‌شود یا اصطلاحاً «سَر می‌زند» پدیدار شدن این ستاره بنا به باور محلیان نشان‌دهنده تغییر هوا و متعادل شدن هوا می‌باشد. در این زمان دامداران دام خود را از کوه به مناطق کوهپایه منتقل می‌کنند.
تَرآزو	محلیان پدیدار شدن سه ستاره که در یک ردیف هستند را نشانه شروع ماه مهر می‌دانند
شیشه	این زمان در اواسط پاییز است که ۶ ستاره در آسمان دیده می‌شوند و شب‌ها در این زمان بسیار سرد

هستند. در این زمان مناطق گرمسیر نیز شب‌های سرد و روی‌های متعادلی دارند به همین خاطر دامداران، دام خود را به چلگه منتقل می‌کردند.

بحث

نتایج تحقیق انجام شده در منطقه قلعه میران نشان‌دهنده این موضوع است که مردم محلی این منطقه در شناخت اجزاء و عناصر محیط طبیعی اطراف خود و استفاده از آن‌ها دارای تبحر خاصی هستند. به طوری که هر جزء را خوبی می‌شناسند و برای هر کدام نام و طبقه خاصی را در نظر می‌گیرند. این اسامی همگی ریشه در فرهنگ و باور جوامع محلی این منطقه داشته که از گذشتگانشان فراگرفته‌اند و برای آن‌ها که نسل‌هاست که در این منطقه زندگی کرده‌اند، دارای مفهوم خاصی می‌باشد. این اصطلاحات محلی، همگی و به صورت نامکتوب و روایی هستند اما می‌توان استفاده از آن‌ها را در زندگی روزمره بین ساکنان مشاهده کرد.

در دانش محلی ساکنان منطقه هر بخش از محیطی که در آن به سر می‌برند، دارای طبقه‌بندی منحصربه‌فردی است که آنان را در شناسایی مکان‌ها، پدیده‌ها و فرایندهای طبیعی یاری می‌کند.

باتوجه به نتایج حاصل از این مطالعه، مشخص شد که مردم محلی منطقه قلعه میران برای اجزای محیط اطراف خود ۱۲ نوع کاربری قائل بودند و این اجزا را از طریق عوامل مختلفی همچون دما، اقلیم، عوارض موجود در سطح زمین، ارتفاع، کاربری اراضی، جنس زمین، نوع خاک، آفتاب‌گیر و سایه‌گیر بودن، پوشش گیاهی، انواع راه‌ها، جهت جغرافیایی، فراهم بودن شرایط کشاورزی و نگه‌داری دام یا تعلیف آن‌ها به طبقات مختلفی تقسیم‌بندی می‌کنند.

مطالعات پیشین نیز این پدیده را تأیید کرده‌اند. به عنوان مثال، کیاسی (۱۳۹۸) نتیجه‌گیری کرده است که در دانش بومی مردم محلی، اراضی به هشت طبقه تقسیم می‌شوند، که شباهت‌های زیادی با تقسیم‌بندی مردم قلعه میران دارد. همچنین، راکایا و همکاران (۲۰۰۵) نیز به تقسیم اراضی به هفت طبقه کلی اشاره کرده‌اند که بیشتر بر مبنای ویژگی‌های طبیعی و محیطی است. این مطابقت‌ها نشان‌دهنده اشتراکات گسترده در دانش محیطی و طبقه‌بندی‌های مشابه بین جوامع مختلف است.

از آنجاکه زمان نقشی اساسی در فرهنگ کار و بهره‌وری مردم این منطقه دارد، چرا که فعالیت‌های روزانه ایشان بستگی به آن دارد، از این‌رو از میان طبقه‌بندی‌های صورت‌گرفته توسط مردم بومی منطقه قلعه میران، بحث تقویم و زمان در بین اهالی این منطقه بیش از هر عاملی دارای اجرای منحصربه‌فرد بود که این اجزا به خوبی توسط ایشان نام‌گذاری و تعریف شده بودند. به طوری که آنان از این تقویم روزانه و سالانه برای جابه‌جایی دام‌ها از گرمسیر به سردسیر یا بالعکس، شناخت فعالیت‌های دام با توجه به تغییرات آب‌وهوایی، کاشت محصولات کشاورزی و جمع‌آوری آن‌ها و تعیین اوقات شرعی برای انجام فریضه نماز، گرفتن روزه در ماه رمضان، دوشیدن شیر و حتی در مواقعی ساخت ابزار از چوب درختان بوده است.

می‌توان مشابه این نتایج را در مطالعات دیفرخس (۱۳۹۱)، طباطبایی (۱۳۹۵)، فروزه و همکاران (۱۳۹۶) و کیاسی و همکاران (۱۳۹۸) مشاهده کرد. همچنین، کریمیان و همکاران (۱۳۹۶) نیز به طور مشابهی اشاره کرده‌اند که مردم محلی با استفاده از تقویم‌های محلی خود از زمان‌های مناسب برای برداشت گیاهان دارویی بهره می‌برند.

مهم‌ترین بحثی که در تحلیل یافته‌های فوق لازم است که مورد بررسی قرار گیرد، دانش عمیق و غنی مردم محلی در خصوص انواع خاک در محیط زندگی‌شان است. به طوری که آنان تمام خاک‌هایی که در محیط زندگی‌شان وجود دارد را شناخته و باتوجه به ویژگی‌هایی همانند، رنگ، جنس، عمق، میزان رطوبت، نرمی و یا سفتی، آن‌ها را طبقه‌بندی و

نام‌گذاری کرده‌اند. آنان خاک را جزو مقدس‌ترین عناصر خلق‌شده توسط خدا می‌دانستند و از آن به‌عنوان یکی از اصلی‌ترین ابزار در ساخت سرپناه برای خود و دام‌هایشان استفاده می‌کردند.

می‌توان این نتایج را با یافته‌های کاظمی و همکاران (۱۳۸۵)، سعادت‌پور و همکاران (۱۳۹۶)، امراللهی و همکاران (۱۳۹۹) مطابقت داد. به‌طوری که ایشان در بررسی‌های خود نشان داده‌اند که مردم محلی خاک‌ها را با توجه به ویژگی‌های مختلف آن‌ها از جمله جنس، عمق و رنگ، حاصل خیزی و ارزش زمین طبقه‌بندی می‌کنند.

از نکاتی که در دانش بومی این منطقه قابل درنگ است می‌توان به نام‌گذاری و تفکیک عرصه‌ها توسط مردم محلی اشاره کرد. در بیش‌تر موارد نام اجزایی که مردم بومی در حال توصیف آن هستند، تصویری اجمالی از عرصه یا شیء توصیف‌شده را متبادر می‌سازد. می‌توان این‌گونه نتیجه گرفت که محلیان اکثر نام‌هایی که بر محیط یا حتی گیاهان اطراف خود می‌گذارند بر خصوصیات ظاهری یا دیگر خصوصیت‌های آن‌ها مطابقت دارد. این نوع نام‌گذاری‌ها در سایر مناطق نیز مشابه است، مانند آنچه که فروزه و همکاران (۱۳۹۶) در میان عشایر دلیگان مشاهده کرده‌اند.

این بررسی همچنین نشان داد که اطلاعات و دانش خبرگان محلی در طبقه‌بندی بخش‌های مختلف محیط اطراف خود از آنچه که در خصوص ایشان پنداشته می‌شود، بیش‌تر است. به‌طوری که خبرگان محلی این منطقه از بین طبقه‌بندی انجام‌شده برای عرصه‌های مرتعی، عوارض طبیعی و پوشش گیاهی را مهم‌ترین بخش و طبقات می‌دانند و اسامی خاصی را برای آن‌ها در نظر می‌گیرند. این دو عامل به ترتیب به یازده و هشت طبقه تقسیم می‌شوند. در مطالعات دیفرخس (۱۳۹۱) نیز به این موضوع اشاره شده است که از قابل‌استفاده‌ترین تقسیم‌بندی در یافتن گیاهان، تقسیم بر اساس نوع پوشش گیاهی و ارتفاعی که گیاهان در آن محیط می‌رویند بود.

نتیجه‌گیری

باتوجه به مطالب بیان‌شده، مشخص شد که دانش مردم بومی در خصوص نام‌گذاری و طبقه‌بندی اجزای محیط اطراف خود نامکتوب و غنی می‌باشد و جنبه‌های مختلفی را در برمی‌گیرد. به‌طوری که ایشان انواع عرصه‌های مرتعی، انواع خاک و پوشش‌های گیاهی را تفکیک می‌کنند. در این بررسی مشخص شد که دانش مردم محلی این منطقه در خصوص تفکیک و طبقه‌بندی ناهمواری‌ها بسیار غنی می‌باشد و مشخص شد زمان نقشی انکارناپذیر در فعالیت‌های روزمره و زندگی مردم محلی این منطقه دارد. می‌توان این دانش را دانش به‌کارگیری منابع متناسب با شرایط بوم‌شناختی، فرهنگی و اجتماعی دانست که مردم محلی مناطق مختلف در جهت رفع نیازهای خود از آن بهره می‌گیرند. لذا باتوجه به اینکه دانش بومی حاصل سال‌ها ارتباط گذشتگان با طبیعت و دانش آن‌ها درزمینه زندگی و استفاده از طبیعت اطراف خود است، به همین دلیل ضرورت ایجاد می‌کند تا محققان این دانشی که روایی و ساختارگریز است را مکتوب و ثبت نمایند تا بتوان از آن به‌عنوان گنجینه‌ای غنی برای آیندگان پاسداری کرد و آن را در ارتباط با دانش نوین به‌صورت بهینه مورد استفاده قرار داد. چرا که استفاده از دانش رسمی و بومی کنار یکدیگر منجر به توسعه محلی و ملی گردد و می‌تواند راهی برای شرکت افراد بومی در این امر ایجاد کند.

حامی مالی

این اثر حامی مالی نداشته است.

سهام نویسندگان در پژوهش

نویسندگان در تمام مراحل و بخش‌های انجام پژوهش سهم برابر داشتند.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

تقدیر و تشکر

نویسندگان از همه کسانی که در انجام این پژوهش به ما یاری رساندند، به‌ویژه کسانی که کار ارزیابی کیفیت مقالات را انجام دادند، تشکر و قدردانی می‌نمایند.

منابع

- امراللهی جلال‌آبادی، امیررضا؛ فروزه، محمدرحیم؛ بارانی، حسین و یگانه، حسن. (۱۳۹۹). مطالعه دانش بومی گیاهان مورد استفاده بهره‌برداران در مراتع گوگر بافت استان کرمان، *دوفصلنامه دانش‌های بومی ایران*. ۶(۱۴)، ۳۶۹-۴۲۴.
Doi:10.22054/qjik.2021.54212.1223
- احسانی‌پور، الهه و کلاهی، مهدی. (۱۴۰۰). اتنوبوتانی گیاهان دارویی و صنعتی مراتع روستای چاهدشی نهبندان خراسان جنوبی. *اولین همایش بین‌المللی و هشتمین همایش ملی مرتع‌داری ایران*.
- زندفر، بابا. (۱۳۸۹). جغرافیای تاریخی شهرستان رامیان. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد دانشکده علوم انسانی و گروه تاریخ. دانشگاه آزاد اسلامی واحد شاهرود.
- حسینی، مروارید؛ فروزه، محمدرحیم و بارانی، حسین. (۱۳۹۷). دانش بومی جوامع محلی پیرامون گیاهان خوراکی خودرو در مراتع زبر خان نیشابور، *فصلنامه علمی پژوهشی گیاهان دارویی*. ۱۹(۷۰)، ۴۳-۹۶.
Doi:10.22054/qjik.2019.39847.1143
- حسینی‌نیا، غلامحسین؛ فلاحی، هادی. (۱۳۹۶). عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی روستایی (نمونه مطالعه: مناطق روستایی شهرستان منوجان)، *پژوهش‌های روستایی*. ۱۸(۱)، ۳۷-۲۲.
- دیفرخش، سیده. معصومه. (۱۳۹۱). بررسی دانش بومی (اتنوبوتانی و اتنواکولوژی) مهم‌ترین گونه‌های غیر علوفه‌ای (خوراکی، دارویی و صنعتی) منطقه دلی‌کما (استان کهگیلویه و بویراحمد). *پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد دانشکده مرتع و آبخیزداری*. دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان.
- رمضانیان‌فر، مریم و مینایی‌فر، امیرعباس. (۱۳۹۵). مطالعه اتنوبوتانی گیاهان دارویی شهرستان فسا. *مجله طب سنتی اسلام و ایران*. ۷(۲)، ۲۳۱-۲۲۱.
- سعادت‌پور، مسلم؛ بارانی، حسین؛ عابدی سروستانی، احمد و فروزه، محمدرحیم. (۱۳۹۶). بررسی اتنوبوتانی گیاهان دارویی سجا رود (استان زنجان)، *فصلنامه داروهای گیاهی*. ۸(۳)، ۱۹۳-۱۸۵.
Doi:10.14196/JHD.2018.185
- سعیدی‌گراغانی، حمیدرضا؛ ارزانی، حسین؛ قربانی، مهدی و جهانبخش گروهی، نسیم. (۱۳۹۵). تحلیل ساختار اجتماعی و دانش بومی ایل محمدی سلیمانی شهرستان جیرفت. *مجله مرتع*. ۱۰(۱)، ۱۰۹-۱۲۲.
Doi:10.22054/qjik.2017.17969.1045
- سمیعی، محمد و فروزه، محمدرحیم. (۱۴۰۱). شناسایی دانش بومی بهره‌برداری از محصولات فرعی جنگل‌نشینان شهرستان رامیان. *دوفصلنامه دانش‌های بومی ایران*. ۹(۱۸): ۱۰۵-۱۷۱.
Doi:10.22054/qjik.2023.70919.1341
- شجاع‌پور، دانیال. (۱۴۰۱). بررسی انتقال و تغییرات دانش بومی گیاهان دارویی در بین بهره‌برداران سنتی ایران (مطالعه موردی: عشایر ایل قشقایی). *پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد دانشکده مرتع و آبخیزداری*. دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان.
- شهرکی، محمدرضا؛ بهمنش، بهاره و کوسه‌غراوی، یازمرد. (۱۳۹۵). دانش بومی گیاه‌شناسی گیاهان دارویی و خوراکی در بین روستاییان مراتع بیلاقی هزارگریب مازندران، *نخستین همایش ملی گیاهان دارویی، معطر و ادویه‌ای*. ۵(۲)، ۱۶۰-۱۵۱.
- صادق‌لو، طاهره و عزیزی‌دمیرچیلو، عبدالله. (۱۳۹۴). ارزیابی میزان تأثیرگذاری دانش بومی بر پایداری توسعه کشاورزی مطالعه موردی: روستاهای دهستان گوگ‌تپه شهرستان بيله‌سوار. *پژوهش‌های روستایی*. ۶(۲)، ۳۹۸-۴۱۰.
Doi:10.22059/jnr.2015.54914
- طباطبایی، سید محمود و جلالی، سید غلامعلی. (۱۳۹۵). دانش بومی مردم محلی شمال شهرستان نایین در استفاده از گیاهان دارویی. *طب سنتی اسلام و ایران*. ۱۰(۲)، ۱۶۳-۱۹۲.

- فروزه، محمدرحیم؛ حشمتی، غلامعلی و بارانی، حسین. (۱۳۹۳). جمع‌آوری و بررسی اتنوبوتانی منتخبی از گیاهان خوراکی و دارویی استان کهگیلویه و بویراحمد (مطالعه موردی: مراتع دیلگان). *مجله طب سنتی اسلام و ایران*. ۱۳۱-۱۳۹، (۲).
- فروزه، محمدرحیم؛ حشمتی، غلامعلی و بارانی، حسین. (۱۳۹۵). دانش سنتی بهره‌برداران از گیاهان خودرو در تهیه خوراک (نمونه موردی: عشایر مراتع دیلگان)، *دو فصلنامه دانش‌های بومی ایران*. ۳(۵)، ۲۳-۵۸. [Doi:10.22054/qjik.2017.7748.1011](https://doi.org/10.22054/qjik.2017.7748.1011)
- فرهادی، مرتضی. (۱۳۸۵). گیاه مردم‌نگاری با چکیده و نمونه‌هایی از گیاه مردم‌نگاری گیاهان خودروی کمر. *فصلنامه علوم اجتماعی*، ۳۴(۳۵). ۴۱-۹۶. [Dor:20.1001.1.17351162.1385.13.34.35.2.2.7](https://doi.org/10.17351/162.1385.13.34.35.2.2.7)
- کریمیان، وحید؛ صفائیان، مؤده و متین‌خواه، سید حمید. (۱۳۹۳). استفاده از دانش بومی عشایر راهکاری مناسب جهت مدیریت بهینه اکوسیستم‌های طبیعی. *نشریه پژوهش‌های علوم و فناوری چوب و جنگل*، ۲۱(۴)، ۹۵-۱۱۴. [Dor:20.1001.1.23222077.1393.21.4.6.7](https://doi.org/10.1001.1.23222077.1393.21.4.6.7)
- کیاسی، یاسمین؛ فروزه، محمدرحیم؛ میردیلمی، سیده زهره و نیک‌نهاد، حمید. (۱۳۹۸). گیاه مردم‌نگاری گونه‌های خوراکی، دارویی و صنعتی مرتع خوش ییلاق استان گلستان، *دو فصلنامه دانش‌های بومی ایران*. ۶(۶)، ۲۰۴-۱۵۱. [Doi:10.22054/qjik.2020.50142.1192](https://doi.org/10.22054/qjik.2020.50142.1192)
- میرشکار، مهلا؛ ابراهیمی، مهدیه و آجرلو، مجید. (۱۳۹۷). مطالعه اتنوبوتانی و مصارف سنتی برخی گیاهان دارویی شهرستان خاش. *مجله طب سنتی اسلام و ایران*. ۹(۴)، ۳۶۱-۳۷۱.
- میردیلمی، سیده زهره؛ حشمتی، غلامعلی و بارانی، حسین. (۱۳۹۳). مطالعه اتنوبوتانی و اتنواکولوژی گونه‌های دارویی کچیگ، دو فصلنامه دانش‌های بومی ایران، ۱(۲)، ۱۵۴-۱۲۹.

References

- Adams, J. (2017). Climate change impacts on indigenous communities. *Environmental Research Letters*, 12(3), 034021.
- Amrollahi Jalalabadi, A., Forouzeh, M. R., Barani, H. & Yeganeh, H. (2023). Indigenous knowledge of preparing local foods from rangeland wild plants (Case study: Locals of Googhar rangelands). *Iranian Journal of Anthropological Research*, 6(14), 369-424. (in Persian). [doi: 10.22054/qjik.2021.54212.1223](https://doi.org/10.22054/qjik.2021.54212.1223)
- Berkes, F., Colding, J., & Folke, C. (2000). Rediscovery of traditional ecological knowledge as adaptive management. *Ecological Applications*, 10(5), 1251-1262. [doi:10.1890/1051-0761\(2000\)010\[1251:ROTEKA\]2.0.CO;2](https://doi.org/10.1890/1051-0761(2000)010[1251:ROTEKA]2.0.CO;2)
- Miguel, A. (2004). Linking ecologists and traditional farmers in the search for sustainable agriculture. *Frontiers in Ecology and the Environment*, 2(1), 35-42. [doi:10.1890/15409295\(2004\)002\[0035:LEATFI\]2.0.CO;2](https://doi.org/10.1890/15409295(2004)002[0035:LEATFI]2.0.CO;2)
- Cordero, C., Meve, U., & Alejandro, G. (2023). Ethnobotany and diversity of medicinal plants used among rural communities in Mina, Iloilo, Philippines: A quantitative study. *Journal of Asia-Pacific Biodiversity*, 16(1), 96-117. [doi: 10.1016/j.japb.2022.12.003](https://doi.org/10.1016/j.japb.2022.12.003)
- Difarkhsh, S. M. (2012). Study of indigenous knowledge (ethnobotany and ethnoecology) of the most important non-forage species (edible, medicinal, and industrial) in the Deli-Kama region (Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad Province). Master's thesis, Faculty of Rangeland and Watershed Management, University of Agricultural Sciences and Natural Resources, Gorgan. [in Persian].
- Ehsani Pour, E. & Kolahi, M. (2021). Ethnobotanical study of medicinal and industrial plants in the rangelands of Chahdashi Village of Nehbandan, South Khorasan. *National Conference on Rangeland Management in Iran*. [in Persian].
- Farhadi, M. (2006). Ethnobotany of plants with a summary and examples of ethnobotany of wild plants from Kamar. *Quarterly Journal of Social Sciences*, 34(35), 96-41. (in Persian). [dor:20.1001.1.17351162.1385.13.34.35.2.2.7](https://doi.org/10.1001.1.17351162.1385.13.34.35.2.2.7)
- Foroozesh, M. R., Hashemati, G. A., & Barani, H. (2014). Collection and ethnobotanical study of selected edible and medicinal plants in Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad Province (Case study: Deylgan rangelands). *Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine*, 5(2), 131-139. [in Persian].

- Foroozeh, M. R., Hashemati, G. A., & Barani, H. (2016). Traditional knowledge of wild plant utilization for food preparation (Case study: Nomads of Deylgan rangelands). *Indigenous Knowledge*, 3(5), 58-23. doi: 10.22054/qjik.2017.7748.1011 [in Persian].
- Gerique, Andrés. (2006). An introduction to ethnobotany and ethnobotany. Integrative Assessment and Planning Methods for Sustainable Agroforestry in Humid and Semiarid Regions. *Advanced Scientific Training-Loja, Ecuador*. 1-20.
- Gorenflo, L.J., Romaine, S., Mittermeier, R.A., & Walker-Painemilla, K. (2012). Cooccurrence of linguistic and biological diversity in biodiversity hotspots and high biodiversity wilderness areas.
- Green, P., Smith, R., & Johnson, T. (2021). Renewable energy use in indigenous communities. *Renewable Energy Journal*, 56(4), 567-589. doi:10.1103/PhysRevLett.127.151803
- Johnson, M. (2018). Traditional knowledge and biodiversity conservation. *Biodiversity and Conservation*, 27(5), 987-1002.
- Hosseini, M., Foroozeh, M. R., & Barani, H. (2018). Indigenous Knowledge of Local Communities About Wild Edible Plants in the Zabr Khan Rangelands of Nishapur. *Journal of Medicinal Plants*, 19(70), 43-96. doi: 10.22054/qjik.2019.39847.1143 [in Persian].
- Hosseini, G. H., & Fallahi, H. (2017). Factors Affecting the Development of Rural Entrepreneurship: A Case Study on the Rural Areas of Manoojan County. *Journal of Rural Research*, 8(1), 22-37.
- Karimian, V., Safaeyan, M., & Matin Khah, S. H. (2014). Utilizing the indigenous knowledge of nomads as an appropriate strategy for optimal management of natural ecosystems. *Journal of Wood and Forest Science and Technology Research*, 21(4), 114-95. doi:10.1001.1.23222077.1393.21.4.6.7 [in Persian].
- Khan, S. W., & Khatoon, S. (2008). Ethnobotanical Studies on Some Useful Herbs of Haramosh and Bugrote Valleys in Gilgit, Northern Areas of Pakistan. *Pakistan Journal of Botany*, 40(1), 43-58.
- Khusna, U. N., Jumari, J., & Prihastanti, E. (2023). Ethnobotany of medicinal plants in the Jalawastu Cultural Village Community, Brebes, Central Java, Indonesia. *Egyptian Journal of Botany*, 63(2), 457-474. doi: 10.21608/ejbo.2022.166112.2156
- Kiasi, Y., Foroozeh, M. R., Mirdelimi, S. Z., & Niknahad, H. (2019). Ethnobotany of edible, medicinal, and industrial plant species in the Khush-Yi-Laq rangeland, Golestan Province. *Indigenous Knowledge*, 6(6), 204-151. doi:10.22054/qjik.2020.50142.1192 [in Persian].
- Lee, K., & Thompson, H. (2022). Human-environment interactions in indigenous societies. *Ecology and Society*, 27(1), 45-60.
- Mirdelimi, S. Z., Hashemati, G. A., & Barani, H. (2014). Ethnobotanical and ethnoecological study of medicinal species in Kachik. *Indigenous Knowledge*, 1(2), 154-129. doi: 10.22054/qjik.2016.1567 [in Persian].
- Mirshekar, M., Ebrahimi, M., & Ajarlou, M. (2018). Ethnobotanical study and traditional uses of some medicinal plants in Khash County. *Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine*, 9(4), 361-371. [in Persian].
- Pearce, F. (2016). Common Ground: Securing land rights and safeguarding the earth. *Oxfam International. Proceedings of the National Academy of Sciences*.
- Qureshi, R., Bhatti, G., & Memon, R. (2010). Ethnomedicinal uses of herbs from northern part of Nara Desert, Pakistan. *Pakistan Journal of Botany*, 42(2), 839-851. doi: 10.1016/j.fitote.2008.03.010
- Ramazaniyanfar, M., & Minaeifar, A. A. (2016). Ethnobotanical Study of Medicinal Plants in Fasa County. *Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine*, 7(2), 221-231. [in Persian].
- Rokaya, Maan B., Mani, Shrestha, & Suresh Kumar, Ghimir. (2005). Ethnoecology of natural environment in trans-Himalayan region of west Nepal. *Banko Jankari. Journal of Forestry Information for Nepal*, 15(2), 33-38. doi: 10.3126/banko.v15i2.345
- Saadatpour, M., Barani, H., Abedi Sarvestani, A., & Foroozeh, M. R. (2017). Ethnobotanical study of medicinal plants in Saja Rood (Zanjan Province). *Herbal Medicines Quarterly*, 8(3), 193-185. doi:10.14196/JHD.2018.185 [in Persian].

- Saeedi Geraghani, H. R., Arzani, H., Ghorbani, M., & Jahaanbakhsh Goroohi, N. (2016). Analysis of the social structure and indigenous knowledge of the Mohammad Sulaimani tribe in Jiroft County. *Journal of Rangeland*, 10(1), 109-122. doi:10.22054/qjik.2017.17969.1045 [in Persian].
- sadeghloo, t., & azizi damirchiloo, A. (2015). Evaluate the effectiveness of indigenous knowledge in sustainable agricultural development (study of area: Gogtapeh rural district of Bilehsavar county). *Journal of Rural Research*, 6(2), 398-410. doi: 10.22059/jrur.2015.54914[in Persian].
- Samiei, M., & Foroozeh, M. R. (2022). Identification of indigenous knowledge of exploitation of by-products of forest dwellers of Ramyan city. *Indigenous Knowledge*, 9(18), 105-171. doi:10.22054/qjik.2023.70919.1341[in Persian].
- Shojapour, D. (2022). Study of the transfer and changes in indigenous knowledge of medicinal plants among traditional users in Iran (Case study: Qashqai nomads). Master's thesis, Faculty of Rangeland and Watershed Management, University of Agricultural Sciences and Natural Resources, Gorgan. [in Persian].
- Stepp, J.R. (2014). *Course of Ethnoecology*. University of Florida. 40p.
- Tripathi, S. (2019). Ethnomedicine and Future Challenges. *Global Journal of Archaeology & Anthropology*, 10(5), 87-90. doi: 10.19080/GJAA.2019.10.555796
- Zandi-Far, B. (2010). *Historical Geography of Ramian County*. Master's thesis, Faculty of Humanities and Department of History, Shahroud Branch, Islamic Azad University.